

Research Paper

The regional strategy of the Islamic Republic of Iran in dealing with terrorism and its impact on Iran's national security (1979-2021)

Seyed Ghasem Mousavi ^a, Hossien Karimifard ^{b*}, Alihosein Hoseinzadeh ^c, Jahanbakhsh Moradi ^d

^a. PhD student, Department of Political Science, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

^b. Associate Professor, Political Science Department, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

^c. Associate Professor, Department of Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

^d. Assistant Professor, Political Science Department, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

Strategy, Islamic Republic of Iran, terrorism, national security

ABSTRACT

The Islamic Republic of Iran is one of the countries where the phenomenon of terrorism is linked to its national security and has been affected by terrorism in a dual way. On the one hand, Iran is one of the main victims of terrorism in the history of its independence, and on the other hand, facing the charge of supporting terrorism, it pays the price of its independence. The purpose of this research is to examine the regional strategy of the Islamic Republic of Iran in Countering terrorism and its impact on Iran's national security (1979-2021). The research question is what is the strategy of the Islamic Republic of Iran in dealing with terrorism and how is its impact on Iran's national security. The research method is descriptive-analytical. The results showed that the Islamic Republic of Iran, with an innovative action, especially in the last decade, has taken a strategy to deal with terrorism, which at the same time deals with the roots and intellectual and religious foundations of terrorism and tries to dry up the roots and causes of terrorism. At the same time, it has dealt with the manifestations of terrorism tactically and operationally, and has prevented the spread of terrorist acts, and in this field, it has had extensive cooperation with international organizations such as Interpol and the International Police. The Islamic Republic of Iran as one of the countries where the phenomenon of terrorism is linked with its security and has been damaged by terrorism in a dual way; At the same time, it has used military and tactical tools to deal with the manifestations of terrorism, it has tried to dry up the roots of terrorism and deal with the factors that cause terrorist actions, and it has adopted special policies to deal with terrorism.

Citation: Mousavi, S. G., Karimifard, H., Hoseinzadeh, S., & Moradi, J. (2023). The regional strategy of the Islamic Republic of Iran in dealing with terrorism and its impact on Iran's national security (1979-2021). *Geography (Regional Planning)*, 13(50), 268-278.

<http://doi.org/10.22034/jgeoq.2023.320300.3476>

* . Corresponding author (Email: h.karimifard@yahoo.com)

Extended Abstract

Introduction

Today, the realization of a just world peace as a missing link in international challenges and norms requires more attention than before that this has not only caused the elimination of national and international anomalies, but also by implementing the ideals and principles stipulated in the Charter of Nations. United provides the conditions for the realization of just world peace. In addition, it should be mentioned in this regard that the Islamic system, due to the justice-centeredness of its established teachings, has strategies for the establishment of a just peace, which is considered as the goal and goal in determining the methods and means of regulating collective relations. Analytical opinion is considered a clear manifestation in explaining and confirming the discourse of just peace. Therefore, a just world peace based on the teachings of Islam is considered as Islamic peace, which has an all-encompassing mission in the entire human society. Finally, the Islamic Republic of Iran is one of the countries where the phenomenon of terrorism is linked to its national security and has been affected by terrorism in a dual way. On the one hand, Iran is one of the main victims of terrorism in the history of its independence, and on the other hand, facing the charge of supporting terrorism, it is paying the price of its independence. In such a situation, it is obvious that the Iranian government benefited more than any other government from fighting and confronting terrorism, in the general sense of the word, and was moving in line with its goals. Therefore, in this research, the strategy of the Islamic Republic from the time of the Islamic Revolution in 1975 until now in different governments, the existing terrorism in each era and how to deal with it, has been investigated.

Methodology

This research is fundamental in terms of its purpose, inferential, descriptive in terms of the method, and qualitative in terms of the nature of the data. The method of data collection in this research is a library; In this way, by referring to the most important

and reliable researches published about the subject of the research, explanation and analysis has been done.

Results and discussion

In the current situation, with the success of military and operational strategies in destroying the rule of ISIS, it is time for cultural strategies to destroy the ideology of ISIS. In fact, conflicting military measures and coordinated military measures between the countries of the region are only part of the solution to confront terrorist groups, including ISIS. Solving this problem requires a cultural action by Muslims, especially the Sunnis and their scholars. In fact, it should be said that assigning the role to Sunni Muslims, especially its scholars, in the fight against ISIS, is one of the most important ways to deal with them. In addition to this, the number of ISIS members is mushrooming from different countries and despite successive defeats in Syria and Iraq and heavy casualties, they can still recruit from different Asian, African and even European countries. forces, it seems to be an unforgivable issue, the beliefs of groups like ISIS are not only in conflict with the Shia beliefs, but also significantly contradict the beliefs of the Sunnis, and both the elders of the Sunnis and the wives of ISIS, in contrast They have declared their positions and even declared their innocence and jihad. On the other hand, the countries of the region should also believe that they are not only fighting a terrorist group, but they are facing a destructive ideology that must be defeated in the field of thought and thought, apart from the military field. In fact, "ideology is the greatest danger the world faces in the next decade." ISIS has the ability to attract terrorist groups and extremist elements from all over the world by using the upside-down religion it offers and increasing hatred. For this reason, its destruction is not enough to end this danger, but the roots of this dangerous ideology must be dealt with so that it cannot grow again in the region. Creating awareness and awareness among the people about ISIS and exposing the real goals of this terrorist group and its supporters is one

of the most important ways to deal with ISIS; This action was realized by the high religious authorities of Iraq, including Ayatollah Sistani, and asked all people, both Shia and Sunni, to take action to confront this enemy.

Conclusion

Findings reveal that the foreign policy of the Islamic Republic has played a role in the developments of Islamic awakening based on Shiite identity sources and the principles emerging from within its jurisprudence system, including the denial of domination and support for the oppressed. According to this source of identity, Iran's foreign policy has drawn a border between the insiders and others, and according to the opinion of the decision makers of the foreign policy of the system, based on this demarcation, it pursues the interests of the Islamic Republic of Iran. Based on this perception and demarcation, those revolutionary Islamic movements that have the ability to secure Iran's national interests in the perception of its foreign

policy makers are considered among the Islamic awakening movements, such as the cases of Bahrain and Yemen. Moreover, those Islamic movements that do not provide Iran's national interests, including the Islamic Awakening, are outside.

Keywords: Strategy, Islamic Republic of Iran, terrorism, national security

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

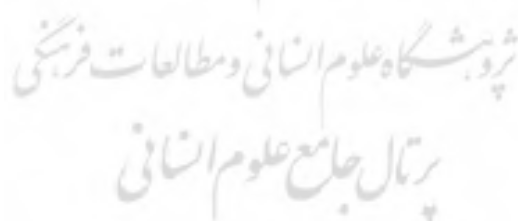
Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

راهبرد منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران (۱۹۷۹-۲۰۲۱)

سیدقاسم موسوی - دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

حسین کریمی فرد^۱ - دانشیار، گروه علوم سیاسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

علی حسین حسین زاده - دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

جهانبخش مرادی - استادیار، گروه علوم سیاسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

واژگان کلیدی:

راهبرد، جمهوری اسلامی ایران،
تروریسم، امنیت ملی

جمهوری اسلامی ایران یکی از کشورهایی است که پدیده تروریسم با امنیت ملی آن پیوند خورده و به شکل دوگانه‌ای از تروریسم آسیب دیده است. ایران از سویی جزء اصلی‌ترین قربانیان تروریسم در تاریخ استقلال خود به شمار می‌رود و از سویی دیگر در مواجهه با اتهام حمایت از تروریسم، بهای استقلال خود را می‌پردازد این هدف پژوهش، بررسی راهبرد منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران (۱۹۷۹-۲۰۲۱) است. پرسش تحقیق، عبارتست از اینکه راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم چیست و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران چگونه است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است. نتایج، نشان داد که جمهوری اسلامی ایران با اقدامی ابتکاری، مخصوصاً در دهه اخیر، راهبردی را برای مقابله با تروریسم در پیش گرفته است که در ضمن مقابله با ریشه‌ها و مبادی فکری و اعتقادی تروریسم و تلاش برای خشکاندن ریشه‌ها و علل تروریسم به طور همزمان به صورت تاکتیکی و عملیاتی با مظاهر تروریسم هم مقابله نموده است و از گسترش اقدامات تروریستی جلوگیری نموده است و در این زمینه با سازمانهای بین المللی همچون اینترپل و پلیس بین الملل هم همکاری‌های گسترده‌ای داشته است. جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهایی که پدیده تروریسم با امنیت آن پیوند خورده و به شکل دوگانه‌ای از تروریسم آسیب دیده است؛ در عین حالی که از ابزارهای نظامی و تاکتیکی برای مقابله با مظاهر تروریسم بهره گرفته است درصدد خشکاندن ریشه‌های تروریسم و مقابله با عوامل به وجود آورنده اقدامات تروریستی بوده و برای مقابله با تروریسم سیاست‌های ویژه‌ای را اتخاذ کرده است.

استناد: موسوی، سیدقاسم، کریمی فرد، حسین، حسین زاده، علی حسین، & مرادی، جهانبخش. (۱۴۰۲). راهبرد منطقه ای جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم و تاثیر آن بر امنیت ملی ایران (۱۹۷۹-۲۰۲۱). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۳(۵۰)، ۲۶۸-۲۷۸.

 <http://doi.org/10.22034/jgeoq.2023.320300.3476>

مقدمه

بی تردید، تروریسم یکی از مسائل و مشکلات مهم جامعه امروزی است که به یکی از مباحث بحث انگیز بین المللی، منطقه ای و داخلی، تبدیل شده است. در واقع این پدیده یکی از قدیمی ترین اشکال خشونت به شمار می رود. هرچند که عملیات تروریستی را می توان همزمان با تشکیل حکومت و دولت در تاریخ دانست که شکل آن در زمان های مختلف تغییر یافته است، لیکن بنظر می رسد در هیچ دوره های از تاریخ به مانند بعد از ورود به هزاره جدید تا این اندازه بشردر معرض تهدیدات تروریستی قرار نگرفته است. بطوری که در عصر حاضر، هیچ فردی در هیچ جای دنیا ایمن از حملات تروریستی نخواهد بود و هر لحظه این امکان وجود دارد تا با وقوع عملیاتی تروریستی عده ای جان خود را از دست بدهند و باعث وحشت جامعه و از بین رفتن افراد بیگناه و شهروندان عادی جامعه شود. مانند آنچه امروزه در افغانستان، عراق، ایران و سایر کشورها تحت عنوان عملیات تروریستی شاهد آن هستیم. لیکن اوج این اقدامات تروریستی را می توان در یازده سپتامبر ۲۰۰۱ دانست. در این روز که چند هواپیمای مسافربری به طور همزمان ربوده شدند. دو هواپیما به دو ساختمان معروف مرکز تجارت جهانی در نیویورک کوبیده شدند و هواپیمایی دیگر به ساختمان پنتاگون (وزارت دفاع آمریکا) اصابت کرد و یک هواپیمای دیگر که گمان برده می شد ربابندگان آن قصد داشتند آن را به ساختمان کنگره یا کاخ سفید بکوبند، سقوط کرد و همه مسافران کشته شدند. این عملیات تروریستی باعث تحولات مختلفی تحت عنوان (مبارزه علیه تروریسم) در جوامع بین المللی شد و آثار دهشتناکی در سطح سیاسی جوامع بجای گذاشت. مقابله با تروریسم از موضوعاتی است که اکثر کشورها و ملتها بر روی آن اجماع نظر دارند. البته این اجماع نظر کلی و اجمالی است، دولت ها و ملتهای گوناگونی برداشتی خاص خود را از این پدیده دارند؛ به طوری که به رغم گذشت بیش از ۶۰ سال از طرح موضوع تروریسم در سطح بین المللی و خلق آثار فراوانی (کنوانسیون های بین المللی و منطقه ای) در شناخت و مبارزه با آن، هنوز دیدگاه قاطعی درباره مفهوم تروریسم، تعریف و مصداق دقیقی از آن در نزد افکار عمومی، اصول و مصادیق مبارزه با آن در سطح بین الملل و افکار عمومی وجود ندارد. کنوانسیونهای چندجانبه متعددی اعم از جهانی و منطقه ای برای کنترل تروریسم میان کشورها منعقد گردیده است. تا کنون سیزده کنوانسیون جهانی و هشت کنوانسیون منطقه ای، حاصل تلاشهای جامعه بین المللی در مقابله با این معضل جهانی بوده است که البته در طول تحقیق به بررسی این کنوانسیونها به طور مفصل پرداخته شده است. به عنوان نمونه این کنوانسیونها عبارتند از ۱-کنوانسیون های مبارزه با اقدامات تروریستی علیه امنیت هواپیمایی ۲-ارتکاب اعمال جنایتکارانه علیه دیپلماتها و کارمندان و کارکنان سامان ملل متحد. ۳-کنوانسیون گروگانگیری. ۴-کنوانسیون بین المللی مقابله با بمب گذاری تروریستی. ۵-کنوانسیون بین المللی منع حمایت مالی از تروریسم. ۶-کنوانسیون منع و مجازات جرائم علیه اشخاص مورد حمایت بین المللی از جمله نمایندگان دیپلماتیک (۱۹۷۳) این کنوانسیون به کنوانسیون نیویورک هم معروف می باشد. تصویب این کنوانسیون ناشی از حوادث تروریستی دهه ۶۰ میلادی علیه هیات ها و نمایندگان دیپلماتیک و نمایندگان سازمانهای بین المللی بود.

به طور کلی می توان گفت که امروزه مبارزه با پدیده تروریسم به یک امر مبتلا به نظام بین المللی مبدل گردیده است؛ چرا که وضعیت نابه سامان ناشی از وقوع آن نه تنها موجب خدشه دار شدن امنیت انسانی شده، بلکه صلح و امنیت ملی و بین المللی را مورد حمله ی خود قرار داده است. بنابراین با چنین شرایطی به نظر می رسد تنها عزم راسخ جهانی می تواند به مثابه راهبردی ویژه در مبارزه با تروریسم تلقی گردیده و موجبات رفع شکاف های موجود در این رابطه باشد. با این حال، یکی از مسائلی که همیشه از دید اذهان جهانی مورد اهتمام بوده و متأسفانه هیچ گونه هنجار موثری در مبارزه با نقض آن مقرر نگردیده، مسئله ی صلح عادلانه جهانی می باشد که با تهدیدات ناشی از ارتکاب اقدامات تروریستی اغلب با چالش هایی مواجه است. از این رو، تحقق صلح عادلانه ی جهانی زمانی قابل دسترسی است که در بسیاری از چالش های بین المللی به ویژه تهدیدات ناشی از تروریسم، دولت ها ضمن توافق نظر در امر مبارزه، ضمن مساعدت و همکاری با سازمان های بین المللی، شکاف موجود را از طریق اجماع در پذیرش اسناد بین المللی در نیل به جهانی عاری از هرگونه ناامنی و تهدید مرتفع کنند. به علاوه، امروزه تحقق صلح عادلانه ی جهانی به مثابه حلقه ی مفقوده در چالش ها و هنجارهای بین المللی مستلزم توجه بیش از پیش به آن است که این امر نه تنها موجب رفع ناهنجاری های ملی و بین المللی بوده، بلکه با اجرای آرمان ها و اصول مقرر در منشور ملل متحد شرایط تحقق صلح عادلانه ی جهانی را فراهم می آورد. همچنین، لازم به ذکر است در این راستا نظام اسلامی به دلیل عدالت محور بودن آموزه های متقن خود، دارای راهبردهایی جهت استقرار صلح عادلانه بوده که به عنوان غایت و هدف در تعیین شیوه ها و مجاری تنظیم روابط جمعی به شمار می آید و از نظر تحلیلی جلوه ای بارز در تبیین و تصدیق گفتمان صلح عادلانه محسوب می گردد. از این رو، صلح

عادلانه ی جهانی در صورت اتکا بر پایه آموزه های اسلام به مثابه صلح اسلامی تلقی شده که رسالتی فراگیر در کل جامعه بشری دارد. در نهایت جمهوری اسلامی ایران یکی از کشورهایی است که پدیده تروریسم با امنیت ملی آن پیوند خورده و به شکل دوگانه ای از تروریسم آسیب دیده است. ایران از سویی جزء اصلی ترین قربانیان تروریسم در تاریخ استقلال خود به شمار می رود و از سویی دیگر در مواجهه با اتهام حمایت از تروریسم، بهای استقلال خود را می پردازد. در چنین شرایطی بدیهی است که دولت ایران بیش از هر دولتی از مبارزه و مقابله با تروریسم، به معنی عام کلمه، سود می برد و در راستای اهداف خود حرکت می کرد. لذا در این پژوهش به بررسی راهبرد جمهوری اسلامی از زمان انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ تا کنون در دولت های مختلف، تروریسم های موجود در هر دوره و نحوه مقابله آن، پرداخته شده است.

روش تحقیق

این تحقیق، از نظر هدف، بنیادی، و از منظر روش، استنتاج، توصیفی و به لحاظ ماهیت داده ها، کیفی است. شیوه گردآوری داده ها در این تحقیق، کتابخانه ای است؛ به این صورت که با مراجعه به مهمترین و معتبرترین تحقیقات منتشر شده درباره موضوع تحقیق، اقدام به تبیین و تحلیل در ارتباط با راهبردهای ایران در قبال تروریسم شده است.

یافته ها

تروریسم در طول تاریخ بشریت وجود داشته و جان انسانهای بیگانه ای را ستانده است که جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست و نیز چنانکه در مقدمه اشاره شد و به عنوان سؤال اصلی تحقیق مورد توجه نگارنده واقع شده، در صدد هستیم راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم را تبیین کنیم که با توجه به چارچوب نظری تحقیق و راهبردهایی که در گستره جهانی برای مقابله با تروریسم وجود دارد خواهیم یافت که جمهوری اسلامی ایران نیز از این راهبردها پیروی کرده و با معیار قرار دادن اصول راهبردی اسلام برای مقابله با تروریسم، راهبردهای مختلفی را اعم از پیشگیری، پیگیری، سرکوب و ...، دنبال نموده است. در این قسمت به اختصار به آنها پرداخته ایم و نسبت اجرای هر کدام را توضیح می دهیم. ذکر این نکته ضروری است که مبنای نگارنده در این پژوهش، تقسیم بندی راهبردهای مقابله با تروریسم در جمهوری اسلامی ایران، به سه دسته راهبرد پیشگیرانه، سرکوب و اعمال مجازات قانونی است که با توجه به حداقل مطالعات انجام شده و اسناد راهبردی که در این زمینه وجود دارد، این نتیجه گرفته شده است. منظور نگارنده از اسناد راهبردی مقابله با تروریسم سه سند ذیل بوده که به عنوان نقشه راه مقابله با تروریسم و بخشی از اقدامات عملی انجام شده در این زمینه شناخته شده اند.

اول، کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی، دوم، لایحه قانون مبارزه با تروریسم جمهوری اسلامی ایران و سوم، گزارشات جمهوری اسلامی ایران به کمیته مبارزه با تروریسم شورای امنیت ((CTC)، ۳ که در این قسمت با عنایت به این سه سند و سایر موارد از جمله: صحبت ها، مواضع، مصاحبه ها و گزارشات مراجع تصمیم گیری و تصمیم سازی جمهوری اسلامی ایران از قبیل: شورای عالی امنیت ملی، کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در مجلس شورای اسلامی و ...، در صدد نائل شدن به پاسخی برای سؤال پژوهش هستیم. راهبرد پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم با عنایت به مقدمه فوق، برای تبیین راهبرد پیشگیرانه مقابله با تروریسم، در این قسمت ابتدا به اسناد داخلی و بین المللی و سپس به سایر موارد پرداخته - ایم و نیز با تأکید به اینکه کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی یکی از اسناد راهبردی در زمینه مقابله با تروریسم برای همه کشورهای اسلامی از جمله جمهوری اسلامی ایران مطرح نموده است؛ بنابراین پیوستن و الحاق (امضاء) جمهوری اسلامی ایران به این کنوانسیون یکی از گام های مهم در این زمینه به شمار می آید که در ماده سوم، بند ۲ کنوانسیون مذکور در خصوص اقدامات پیشگیرانه و احتیاطی کشورهای متعاقد اشاره داشته است: دول متعاقد با اعلام تعهد به جلوگیری و مبارزه با جرایم تروریستی و با رعایت قوانین داخلی خود موارد ذیل را در خصوص موارد پیشگیرانه مد نظر قرار دهند مانع از این شوند که سرزمین هایشان مکان برنامه ریزی، سازماندهی و اجرای جرایم تروریستی با شروع همدستی در این نوع جرایم در هر گونه اش گردد، که این موارد شامل جلوگیری از نفوذ عوامل تروریست در سرزمینهایشان و یا پناهندگی و اقامت به صورت جمعی و فردی یا میزبانی، آموزش، مسلح سازی، کمک مالی و یا ایجاد تسهیلات برای آنها می شود؛ همکاری و هماهنگی شدن با بقیه دول متعهد به ویژه دولتهای همجوار که جرایم تروریستی مشترک یا مشابه در آنجا رخ داده است؛

توسعه و تقویت سیستم های مرتبط با نظارت و بازرسی حمل و نقل، واردات، صادرات، کاربری تسلیحات، مهمات و مواد انفجاری به علاوه سایر ابزار تهاجم، کشتار و نابودسازی و همچنین تقویت بازرسی میان مرزی و نظارتهای گمرکی برای جلوگیری انتقال این مواد از کشور متعاقد به سایر کشورهای متعهد مگر در مواردی که این نقل و انتقالات برای مقاصد قانونی باشد؛ -توسعه و تقویت سیستمهای مرتبط با نگهداری، امنیت مرزها و گذرگاه های هوایی، دریایی و سرزمینی برای جلوگیری از نفوذ از طریق آنها؛

-تقویت سیستم ها برای تضمین سلامت و حفاظت از اشخاص، تأسیسات حیاتی و وسایل حمل و نقل عمومی؛ -تشدید بیشتر حفاظت، امنیت و سلامت اشخاص و هیأت های کنسولی و دیپلماتیک، سازمان های بین المللی و منطقه ای آکرديته در کشور متعاقد مطابق با کنوانسیون ها و مقررات حقوق بین الملل در این خصوص؛ ارتقای فعالیتهای اطلاعاتی امنیتی و هماهنگ سازی آنها با فعالیت های اطلاعاتی امنیتی سایر دول متعاقد در جهت سیاست های اطلاعاتی کشور خود، با هدف آشکارسازی اهداف گروهها و سازمانهای تروریستی و خنثی سازی طرحها و افشای دامنه خطر آنها برای امنیت و ثبات؛

تأسیس پایگاهی اطلاعاتی به دست هریک از دول متعاقد برای گردآوری و تحلیل داده ها در خصوص سازمان ها، جنبش ها، گروه ها و عوامل تروریستی و برای کنترل و بازبینی توسعه پدیده تروریسم و تجربیات موفق در مبارزه با آن مزید بر آن، دولت متعاقد این اطلاعات را به روز می سازد و آنها را با مقامات ذی صلاح سایر کشورهای متعاقد با رعایت محدودیت های قانونی و مقررات کشور خود، مبادله می کند» (بزرگمهری ۱۳۸۵: ۵۳-۵۲)

حمایت قانونی از قربانیان تروریسم و رعایت حقوق بشر

همچنین، یکی دیگر از اقدامات جمهوری اسلامی ایران در راستای راهبرد اعمال مجازات قانونی و رعایت حقوق بشر، در پرتو معیارها و قوانین خاص حقوق بشر ناشی از اصول راهبردی دین مبین اسلام برای مقابله با تروریسم، حمایت قانونی از قربانیان تروریسم با هدف جلوگیری از تکرار و عدم مقابله به مثل اقدامات تروریستی است که به برخی از آنها میپردازیم.

الف) حمایت از قربانیان تروریسم بر اساس بیانیه الجزایر

بر اساس بیانیه الجزایر یکی از وظایف اصلی مسئولان، طرح دعاوی مربوط به قربانیان تروریسم در ایران است؛ و این امر در حال حاضر، فقط از طریق دیوان دادگستری بین المللی امکان پذیر است که با توجه به پذیرش اصل صلاحیت جهانی برای رسیدگی به جرایم تروریستی و نیز با توجه به اصل «یا مسترد کن و یا محاکمه» خواستار استرداد متهمان جرایم تروریستی شد و یا دعاوی مربوط به این دسته از جرایم را در همان کشور نیز مطرح نموده و خواهان محاکمه متهمان شد(هاشمی ۱۳۹۰: ۲۷۴)

ب) حمایت از قربانیان شهروند عادی، در تبصره ۱۸ لایحه بودجه ۱۳۸۵ در تبصره ۱۸ لایحه بودجه ۱۳۸۵ کل کشور، در خصوص جبران خسارت قربانیان شهروند عادی که در اعمال تروریستی آسیب دیده اند، به صورت شایسته مورد حمایت قرار گرفتند. در بند ۳ این تبصره که مربوط به حمایت از قربانیان شهروند عادی و جبران خسارت آنان میباشد، آمده است:

«استیفای خسارت ناشی از هر گونه اقدام و فعالیت دولتهای خارجی که مغایر با حقوق بین المللی است از جمله دخالت در امور داخلی کشور که منجر به فوت، صدمات بدنی و روانی و یا ضرر و زیان مالی اشخاص گردیده و میگردد و خسارت ناشی از اقدام و یا فعالیت اشخاص یا گروههای تروریستی که دولت خارجی از آنها حمایت نموده و یا اجازه اقامت و یا تردد و یا فعالیت در قلمرو حاکمیت خود به آنان داده باشد و اقدامات مذکور منجر به فوت یا صدمات بدنی و روانی و ضرر و زیان مالی اتباع ایران گردد» (همان).

ج) حقوق قربانیان ناشی از نقض مصونیت سیاسی دولت ایران

در ذیل بند ۲ تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور، در مورد جبران خسارت قربانیان تروریستی که ممکن است بر اثر نقض مقررات مربوط به مصونیت سیاسی باشد، آمده است: « اخذ وکیل برای دیگر شهروندان ایرانی در طرح دعاوی علیه دولتهای خارجی که مصونیت ناشی از مصونیت سیاسی دولت جمهوری اسلامی ایران و یا مقامات رسمی آن را نقض نموده باشند و یا بنمایند.»

بنابراین، قانونگذار از قربانیان آن دسته از اعمال تروریستی که بر اثر نقض مقررات ناشی از حقوق مصونیت سیاسی و دیپلماتیک آسیب ببینند، به صورت ویژه حمایت نموده است (همان: ۲۷۶-۲۷۴). علاوه بر این، جرم انگاری تأمین مالی تروریسم، لایحه مبارزه با تأمین مالی تروریسم و قانون مبارزه با پولشویی، از دیگر مستندات راهبرد اعمال مجازات قانونی مقابله با تروریسم در جمهوری اسلامی ایران محسوب میشود و لذا نتیجه میگیریم جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با تروریسم با در نظر گرفتن حقوق بشر و قوانین موضوعه ملی، ضمن توجه به ریشه ها و علل تروریسم به معلول و عدم گسترش اقدامات تروریستی و اعمال مجازات قانونی برای مقابله با آن، توجه داشته است.

د-راهبرد سرکوب جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم

چنانکه اشاره شد، تروریسم و مبارزه با آن در این راهبرد در سازمان ملل بیشتر در کمیته ششم و شورای امنیت دنبال میگردد و تمامی قطعنامه های شورای امنیت در خصوص تروریسم در این چارچوب قرار می گیرند.

جمهوری اسلامی ایران در طول سه دهه اخیر برای سرکوبی و نابودی افراد و گروههای تروریستی از قبیل: حزب دموکرات کردستان، کومله، چریکهای فدایی خلق، سازمان مجاهدین خلق (منافقین)، گروهک تروریستی پژاک، گروهک تروریستی جندالله و ... از راهبرد سرکوب تروریسم بهره مند شده و در این راستا، با عنایت به اسناد گوناگونی از جمله کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی که در ماده ۲ قسمت (ب) مبارزه نظامی را توصیه کرده است؛ راهبرد سیاستهای نظامی و عملیاتی خود را دنبال نموده است که در این زمینه هزینه - های هنگفت انسانی و مالی فراوانی را نیز متحمل شده است؛ البته در منطق نظامی هم این یک نکته قابل تأکید و با اهمیت است که افراد یا گروه هایی را که دشمنی و تروریست بودن آنان اثبات شده و طبق قوانین ملی و بین المللی هم قابل اثبات است باید در هر شرایطی که امکان عملیات نظامی فراهم باشد، عملیات نظامی صورت بگیرد و گروههای تروریستی سرکوب شوند. قابل تأکید است، اگرچه جمهوری اسلامی ایران به راهبرد سرکوب هم اهمیت داده و در راستای مقابله با تروریسم به اقدامات نظامی هم روی آورده است، اما در هیچ مرحله ای پرداختن به علتهای تروریسم را که مؤلفهای اساسی در مسیر مقابله با تروریسم است فراموش نکرده و هر فرد یا گروه تروریستی که بخواهد دست از اقدامات تروریستی بردارد، میتواند در امان باشد. اگرچه جمهوری اسلامی ایران به راهبرد سرکوب روی آورده ولی راه را برای بازگشت و توبه افراد و گروه های تروریستی مسدود نکرده است و هر کدام در هر مرحله ای که باشند باز هم می توانند از جرگه تروریستها خارج شوند و در صلح و امنیت به زندگی اجتماعی خود ادامه دهند.

حضور فعال نهادهای نظامی در سیاست خارجی

نهادهای نظامی مانند سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش به نسبت مختلف در سیاست خارجی ایران نقش دارند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۸). یکی از ویژگی های اصلی سیاست خارجی ایران در مقابله با داعش نیز، حضور فعال نهادهای نظامی در عرصه سیاست خارجی است. سیاست خارجی ایران همانند دیگر کشورها از منابعی برخوردار است که یکی از اصلی ترین این منابع، تأثیرات نهادهای مختلف بر سیاست خارجی است. از آنجا که وضعیت میدانی در خاورمیانه در حال حاضر عرصه بحران های مختلف نظیر حضور پر قدرت آمریکا و متحدین منطقه ای این کشور، ائتلاف های منطقه ای ضد ایرانی، وجود پایگاه های متعدد دولت های فرامنطقه ای در اطراف مرزهای ایران، تهدیدات گروههای بنیادگرای تندرو و وجود دولتهای شکننده در این منطقه می باشد، به همین نسبت محیط منطقه ای ایران نیز در این محدوده با تهدیدات عدیده ای مواجه است، طبیعتاً سیاست خارجی و سیاست امنیت ایران در عرصه منطقه ای به طرف آنچه که واقع گرایان آن را سیاست اعلا با قدرت نظامی می نامند، سوق یافته است. در همین راستا است که شاهد حضور پر قدرت نهادهای نظامی در عرصه سیاست خارجی هستیم. تلاش برای تحقق اهداف فراملی سیاست خارجی و آرمان های انقلاب اسلامی از جمله مهم ترین وظایف نیروهای مسلح است. در مقدمه قانون اساسی این مسئولیت خطیر ارتش و سپاه پاسداران تحت عنوان ارتش مکتبی، این چنین تعریف و تعیین شده است: «نه تنها حفظ و حراست از مرزهای بلکه بار رسالت مکتبی یعنی جهاد در راه خدا و مبارزه در راه گسترش حاکمیت قانون خدا در جهان را نیز عهده دار خواهند بود. بدیهی است که اهمیت این وظیفه ایجاب می کند که ارتش و سپاه در فرایند تصمیم گیری سیاست خارجی و دفاعی حضور فعال داشته باشند. این ضرورت نیز جایگاه و منزلت این دو نهاد نظامی را در ساختار تصمیم گیری سیاست خارجی ایران ارتقاء می بخشد (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۹: ۲۹۰).

نقش سپاه پاسداران در مقابله با داعش نیز بسیار بارز بوده است. در واقع سپاه پاسداران و نیروی قدس این نهاد، در مبارزه با داعش پیشرو بوده است. نیروی قدس با درک ابعاد خطرات راهبردی داعش در سطح منطقه، با اعراض از سیاست انتظار اولیه و با در نظر

گرفتن اولویتهای کلان، به سرعت وارد جنگ با داعش شد. طی این سالها سطح بازیگری سپاه و نیروی قدس علیه داعش به حدی بود که به سرعت این نیرو را به محور عملیاتی طرح های ضدتروریستی در منطقه تبدیل کرد. این نقش آفرینی موثر همچنین مانع حضور بازیگران غربی پیرامونی ایران به بهانه مبارزه با داعش شد که از جنبه راهبردی برای منافع بلندمدت ایران در منطقه حائز اهمیت بود. سپاه و نیروی قدس آن دارای اولویتهایی در ورود به صحنه مبارزه با داعش است:

۱. مقابله نظامی، فکری و ایدئولوژیک و ممانعت از افزایش حوزه بازیگری تروریست ها؛
۲. دفاع از تمامیت ارضی عراق و سوریه و حفاظت از اماکن مقدسه شیعیان؛
۳. حمایت از همه جریان هایی که در عراق و سوریه علیه داعش و سایر گروههای تروریستی اسلحه به دست گرفته اند. این حمایت ها از کردهای عراق و سوریه تا شیعیان عضو حشدالشعبی و عشایر سنی را شامل می شود؛ ۴. هماهنگی با سایر عوامل سپاه پاسداران و ارتش ایران برای جلوگیری از تسری درگیری عراق به خاک ایران با ایجاد یک خط مرزی یکصد کیلومتری ورود ممنوع؛ ۵. بهره گیری از فضای رسانه ای به منظور مقابله با گسترش جریان های وهابی - تکفیری در منطقه؛ در این راستا سپاه پاسداران از ابتدای بحران های منطقه ای بعد از سال ۲۰۱۱ به ویژه در سوریه و بعد از آن در عراق، وظیفه خود را در مورد حفظ متحدین منطقه ای ایران انجام داده است. در پی اعتراضات سال ۲۰۱۱ در شهرهای حمص و حماه سوریه، آیت الله خامنه ای این اعتراضات را متفاوت از بهار عربی دانست و آن را اجنبی انحرافی نامید. در روز ۱۵ سپتامبر ۲۰۱۲، سرلشگر محمدعلی جعفری فرمانده وقت سپاه پاسداران گفت: «ما به کمک اطلاعاتی و مستشاری به سوریه به عنوان محور مقاومت ادامه می دهیم. ایران به این حمایت افتخار می کند. بر این اساس، بسیاری از مقامات ایران بر لزوم ارائه حمایت نظامی و سیاسی به بشار اسد برای جلوگیری از پیش روی گروه هایی مانند داعش تاکید ورزیدند. در عین حال، حضور نظامی ایران در سوریه به منزله وجود واحدی کوچک، متوسط یا هنگ و تیپ نیست. نگاه به لیست کسانی که از سوی ایران در سوریه به شهادت رسیده اند، نشان می دهد که همگی آنها افراد رده بالای نظامی با اعضای نیروهای ویژه سپاه بوده اند. سردارانی همچون اسکندری، الله دادی، کجفاف، حسونی زاده، همدانی، مختاروند و سمایی که علاوه بر مأموریت های مستشاری، وظیفه سازماندهی مقاومت مردمی علیه تروریسم را نیز بر عهده داشته اند (دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۴). در عراق نیز حضور مستشاری ایران پر رنگ بوده است. عراق کشوری است که بیش از ۱۵۰۰ کیلومتر مرز مشترک به همراه پیوندهای فرهنگی دیرینه با ایران برخورد است. این کشور در پی جابجایی قدرت از حزب بعث به اکثریت شیعیان، به یکی از متحدین منطقه ای ایران در آمده است. ایران در راستای منافع امنیتی، اقدام به کمک های متعدد نظامی و امنیتی مستشاری در قبال دولت این کشور در پی بحران ۲۰۱۴ و هجوم داعش به مناطق شمال و شمال غربی کرد. بسیاری بر این نظرند که ارتش عراق به تنهایی گسیخته و ناتوان بود و بدون نیروهایی مانند حشدالشعبی و نقش ایران قادر به مقابله با داعش نبود. ایران نقش بارزی در شکل دهی به مقاومت های مردمی علیه داعش در قالب نیروی مردمی متشکل از گروههای قومی و مذهبی عراق داشت. عملیات های آزادسازی شهرهای مهمی همچون آمرلی، جرف الصخر، ادور، العلم، تکریت، بلد و ضلوعیه از عملکردهای مهم حشدالشعبی در مقابله با داعش بود.

-بازدارندگی

سیاست مبتنی بر بازدارندگی و راهبرد بازدارنده یکی دیگر از ویژگی های سیاست خارجی ایران در مقابله با داعش است. بازدارندگی در واقع تحت تاثیر قرار دادن رفتار، با تهدید است. بازدارندگی، مستلزم تهدید به استفاده از زور و نیرو برای جلوگیری از استفاده از نیروی فهریه، توسط شخص دیگری است (ازغندی و روشندل، ۱۳۸۶). بازدارندگی در سیاست خارجی ایران در مقابله با داعش به دو طریق اصلی صورت گرفته است: - استفاده از توانمندی موشکی یکی از عرصه تبلور بازدارندگی در سیاست خارجی و دفاعی ایران، تمرکز بیش از همه بر توان و قدرت موشکی به ویژه در یک دهه گذشته است. قدرت موشکی ایران یکی از عرصه هایی است که به رغم فشارهای گسترده از سوی آمریکا و اروپا طی چند دهه اخیر در صدد تقویت آن بوده است. (11: 2016 Eisenstadt). بدین گونه دستیابی به قدرت موشکی در راهبرد دفاعی ایران جایگاه ویژه ای دارد. جنگ عراق علیه ایران و جنگ اول خلیج فارس نقش بسیار بالایی موشکها را در نبردهای آینده نشان دادند. شرایط منطقه ای ایران بعد از فروپاشی شوروی و حضور گسترده آمریکا در خلیج فارس و کشورهای همسایه ایران و تهدیدات رژیم صهیونیستی، اتخاذ رویکرد خوداتکایی دفاعی را در مقابل تهدیدات خارجی برای کشور گزینه اجتناب ناپذیر کرد. این امر با بومی سازی تکنولوژی موشکی تحقق یافت و با توجه به انتخاب بازدارندگی به عنوان راهبرد دفاعی اصلی ایران در فرایند نوسازی صنایع نظامی، بر ارتقاء تکنولوژی موشکی بسیار تاکید شده است (امینیان و ضمیری جیرسرایی، ۱۳۹۵: ۵۳). یکی از مهم ترین حملات موشکی سپاه پاسدان در راستای سیاستهای

بازدارنده ایران، در ژوئن ۲۰۱۷ به مواضع داعش در دیرالزور در شرق سوریه انجام گرفت. در این حمله، موشک های میان برد زمین به زمین شهاب با برد ۸۰۰ کیلومتر در پایگاه های موشکی سپاه در کرمانشاه و کردستان به هدف شلیک شد که پس از عبور از خاک عراق، سوریه را هدف قرار دادند. این حمله که به گفته فرماندهی سپاه پاسداران در انتقام حملات تروریستی داعش در تهران در سال ۱۳۹۶ انجام شد، اولین حملات گزارش شده از خاک ایران به داعش در سوریه بود.

– حمایت از نقش حزب الله لبنان

دیگر راهبرد ایران در راستای سیاست بازدارنده در مبارزه با داعش، حمایت از نقش حزب الله لبنان و نیروهای مقاومت در سوریه و عراق است. حزب الله از اثرگذارترین گروه ها در مقابله با تروریسم در منطقه، به ویژه در سوریه شناخته می شود که فعالیت های آن تا حد زیادی شکست های سنگینی را به داعش تحمیل کرده است. از آنجا که بازدارندگی، حضور فعال ایران در دو حلقه امنیتی فوری و غیر فوری را ایجاب می کند، حزب الله لبنان مهم ترین بازیگر غیردولتی و مهم ترین خط اتصالی ایران از تهران تا دمشق در محیط امنیتی غیر فوری ایران است. در این محیط بازیگرانی دیگری نیز شامل سوریه، لبنان، اردن و فلسطین نیز حضور فعال دارند. رویکرد ایران در قبال حزب الله در این محیط، رویکردی حمایتی در جهت موازنه سازی علیه اسرائیل و گروه های تکفیری است. طبق گزارش سال ۲۰۱۵ شورای روابط خارجی آمریکا، کمک های ایران به حزب الله علاوه بر کمک های تسلیحاتی و لجستیکی، بالغ بر ۲۰۰ میلیون دلار شده است (روحی و مرادی، ۱۳۹۴: ۲۹۰). حزب الله نقش بارزی در استمرار محور مقاومت دارد و اصولاً هدف نهایی فشارهای چندین سال گذشته از سوی کشورهای منطقه ای و آمریکا در راه اندازی بحران سوریه، تغییر رویکرد این کشور در حمایت از حزب الله است. حزب الله متحد راهبردی دولت سوریه است. سوریه و بشار اسد در جنگ ۳۳ روزه سال ۲۰۰۶ بین لبنان و رژیم صهیونیستی، نقش راهبردی در تامین تسلیحات حزب الله و نیز پذیرفتن آوارگان شیعی جنوب لبنان داشت. حزب الله در جریان نبردهای آزادسازی مناطقی از سوریه از دست داعش به ویژه شهر راهبردی القصر در استان حمص در سال ۲۰۱۳، نبرد قلمون در مرز لبنان و نیز آزادسازی شهر سیده زینب در ریف دمشق نقش مهمی ایفا نمود. نقش این گروه در نبردهای قلمون، نبردهای ضدتروریستی در سوریه در واقع آزمونی بزرگ برای حزب الله برای اثبات خود به عنوان بازیگری تاثیر گذار در منطقه بود. به همین دلیل برخی تحلیلگران حزب الله را برنده اصلی جنگ سوریه می دانند و معتقدند این جنگ توان عملیاتی حزب الله برای نبردهای آینده به ویژه در ارتباط با رژیم صهیونیستی را افزایش داده است (Philips, 2018).

– سیاست ائتلاف سازی با روسیه

سیاست خارجی ایران در مقابل داعش راهبرد ائتلاف سازی با روسیه را نیز در دستور کار قرار داده است. روسیه مهم ترین بازیگر بین المللی ضد تروریستی در خاورمیانه است. روسیه در بحران سوریه حمایت کامل خود را از دولت اسد به نمایش گذاشته است. این حمایت های روسیه هر چند بیشتر دلایل ژئوپلیتیکی دارد و در صدد حفظ سوریه در مدار مسکو می باشد، اما مبارزه با تروریسم نیز از مهم ترین اولویت های روسیه است. مسکو روسیه از چهار منطقه قفقاز شمالی، قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی و خاورمیانه در خطر هجوم حملات تروریستی از سوی تروریسم قرار دارد. چنانچه واقعیت های میدانی نشان می دهد، روسیه بعد از اتمام کار و برچیده شدن تروریست های معارض دولت سوریه به ویژه داعش، با معضل بزرگ بازگشت این افراد به موطن اصلی خود، یعنی مناطق آسیای مرکزی و قفقاز مواجه خواهد بود، که جدی ترین تهدید امنیتی بعد از حضور ناتو در مرزهای این کشور به حساب می آید.

آمار ارائه شده نشان می دهد که تعداد زیادی از تروریستهای داعش تابعیت روسی دارند. بر طبق آمار گروه سوفان در آمریکا در اکتبر ۲۰۱۷، در بین پیکارجویان خارجی که در سوریه و عراق به ویژه در داعش مشغول به فعالیت بوده اند، بیش از ۳۰۰۰ تبعه روس وجود دارد که از این بین حدود ۴۰۰ تروریست تاکنون به روسیه بازگشته اند. در عین حال، بررسی تعداد این تروریستها به تفکیک مناطق موجود در جهان نیز نشان می دهد که بیش از ۸۰۰۰ نفر از آنها از جمهوری های استقلال یافته شوروی سابق و نزدیک به ۱۰۰۰ نفر از بالکان به سوریه و عراق هجوم آورده اند (Barrett, 2017: 9).

بازگشت این افراد، علاوه بر اینکه معضل اصلی امنیتی روسیه در آینده خواهد بود، جایگاه قدرت بزرگ هنجارمند روسیه را در سطح بین الملل تحت تاثیر قرار می دهد. به همین دلیل به نظر می رسد که روسیه همانند ایران در صدد امحاء این تهدید از مبدا است. بنابر این نوعی هدف مشترک علیه تروریسم میان ایران و روسیه شکل گرفته است. در راستای تحقق این هدف بسیاری در روسیه معتقدند که روسیه ناگزیر از همکاری با ایران در این موضوع است، اما نمی توان این موضوع را اتحاد راهبردی ایران و روسیه

دانست، بلکه نوعی سیاست ائتلاف برای مقابله با تهدید مشترک است. نظر می رسد که شاهد نوعی از تقسیم کار مشترک بین دو کشور در جنگ علیه تروریسم هستیم. (Trenin, ۲۰۱۶: ۲-۵). ورود عملیاتی و میدانی روسیه به جنگ سوریه در واقع پس از اظهارات ولادیمیر پوتین در سپتامبر ۲۰۱۵ در مجمع عمومی سازمان ملل رقم خورد. پوتین در این سخنرانی که به صورت رسمی ورود روسیه به جنگ را به صورت کاملاً قانونی و مطابق با موازین بین المللی و بنا به درخواست دولت سوریه و در چارچوب مبارزه با تروریسم اعلام کرد، با انتقاد از سیاست های آمریکا در خاورمیانه، آنها را غلط و موجب شکست بزرگ خواند و پرسید آیا به آنچه انجام داده اید، اکنون پی برده اید؟

اقدامات روسیه در مبارزه با داعش و سایر گروههای تروریستی بیشتر در قالب انجام عملیات های بمباران هوایی مواضع داعش در شهرهای دیرالزور و رقه سوریه انجام شد. در عین حال، ایران و روسیه همکاری ها را در زمینه مبارزه با داعش گسترش داده و حتی در یک برهه روسیه از پایگاه های هوایی ایران جهت حمله در عمق خاک سوریه استفاده کرد. وب سایت بیزنس اینسایدر در سال ۲۰۱۸ به نقل از ویکتور بوندارف رئیس کمیته دفاعی و امنیتی پارلمان روسیه اعلام کرد که در حملات هوایی این کشور به سوریه تا اکتبر ۲۰۱۸ حدود ۸۵ هزار تروریست کشته شده اند (Business Insider, ۲۰۱۸).

-دیپلماسی پویا

اقدامات دیپلماتیک تهران در قبال داعش را باید در کلیت بحران های منطقه ای به ویژه بحران سوریه مورد بررسی قرار داد. تهران و دمشق مناسبات تاریخی و پیچیده ای دارند که ریشه های آن در اعماق تاریخ ریشه دارند. تحولات سالهای اخیر سوریه و قدرت گیری گروههای تروریستی نظیر داعش، نه تنها به سطح مناسبات میان طرفین آسیب نرساند بلکه انگیزه های جدیدی برای تحکیم بنیه روابط فیما بین دو کشور آفرید (قاسمیان، ۱۳۹۲: ۱۱۳). در این راستا، ایران همانند عربستان سعودی، ترکیه و سایر حامیان معارضان سوریه، سیاست های ائتلافی خود با روسیه را علاوه بر عرصه های میدانی، به عرصه های دیپلماتیک نیز تسری داد. در این رابطه به گفته محمدجواد ظریف وزیر امور خارجه انعقاد برجام بین ایران، اتحادیه اروپا و گروه ۱+۵، بسیاری از ظرفیت های سیاست خارجی ایران را آزاد نمود و موجب شد که دستگاه دیپلماتیک ایران با فراغ بیشتری به موضوعات منطقه ای بپردازد. نمونه مطلوب به کار گیری دیپلماسی در سیاست خارجی ایران علیه داعش در بحران سوریه، سلسله نشست های آستانه قزاقستان است که ابتکار مذاکرات سوریه - سوریه را با شرکت ایران، روسیه و ترکیه مطرح نمود. وزیر امور خارجه ایران دیپلماسی و مذاکرات ایران در بحران سوریه برای نبرد علیه تروریسم داعش را مبتنی بر قدرت ایران دانسته و می گوید: «امروز شرایط در سوریه این گونه است که وزرای خارجه روسیه و آمریکا در پاییز ۱۳۹۵ تصمیم گرفتند در سوریه آتش بس اعلام کنند، ولی نتوانستند و آتش بس آنها دوام نیاورد. سه ماه بعد، ما، روسیه و ترکیه با استفاده از قدرت میدانی ما و روسیه و با افزودن ظرفیت مذاکره و بهره گیری از قدرت میدانی در دیپلماسی توانستیم روند آستانه را شروع کنیم که توانسته خونریزی را تا حد زیادی کاهش داده و حتی متوقف کند و روند سیاسی را شروع کند. برای رسیدن به این وضعیت، شرایط میدانی حتماً مهم و محوری بوده است ولی بدون دیپلماسی و مذاکره نمی توانستیم به این نتایج برسیم. هر زمان هم که دیپلماسی و مذاکره را کنار بگذاریم احتمال تجدید خاطره تلخ بوسنی وجود دارد. برای این که این واقعیت را درک کنیم لازم است ... با تغییر شرایط بین المللی ایران، وضعیت ما در مذاکرات سوریه هم تغییر پیدا کرد. این وضعیت کاملاً وابسته به شرایط میدانی هم نبود. اتفاقاً در اوج ضعف دولت سوریه و شرایط نابسامان میدانی که حتی دمشق در خطر بود، نه تنها ما را برای مذاکرات دعوت کردند، بلکه در اجلاس لوزان ما تعیین کردیم چه کسانی بیایند. یعنی ایران از کشوری که به مذاکرات دعوت نمی شد، تبدیل شد به کشوری که تعیین می کند چه کسانی در مذاکرات شرکت کنند. علت آن تغییر وجهه بین المللی جمهوری اسلامی ایران بود. باید مراقب باشیم که وضعیت دوباره به شرایط قبلی برنگردد، حضور در صحنه مذاکره، حیاتی است و می تواند شرایط خوب میدانی را نهادینه کند. بدون حضور در صحنه مذاکره، دستاوردهای میدانی که با رشادت مدافعان حرم و سردارانی همچون سرلشگر سلیمانی بدست آمده توسط دیگران هزینه می شود و ما در حاشیه قرار می گیریم. (ظریف، ۱۳۹۷: ۲۵-۲۴).

نابودی حاکمیت داعش و راهبردهای بعد از آن در اواخر سال ۲۰۱۷ و بعد از پیروزی های نیروهای ارتش سوریه و مستشاران نظامی ایران در شهر بوکمال که از آن به عنوان آخرین دژ داعش در سوریه یاد می شد، در واقع حاکمیت این گروه تروریستی نابود شده است. البته نابودی حاکمیت و خلافت خودخوانده این گروه پیش از این در عراق نیز با آزادی شهر مرزی قائم که در نقطه مرزی این کشور با سوریه وجود داشت، رقم خورده بود. داعش با شکست در خاورمیانه، حضور فعال در سایر مناطق همچون لیبی، افغانستان و آسیای مرکزی را دنبال خواهد کرد. گفته های رهبران این گروه نیز موید این موضوع است که مناطقی مانند لیبی،

آسیای مرکزی و افغانستان مقصد بعدی داعش پس از عراق و سوریه است. در عین حال علاوه بر پیروزی های نظامی که علیه داعش در عراق و سوریه حاصل شده است، آنچه دارای اهمیت است نابودی تفکر داعش در منطقه است. تفکر داعش که در واقع همان تفکر تکفیری است، امروزه بیش از پیش پدیده ای رو به فرونی است که در صورت عدم کنترل و مهار، امکان رشد می یابد. تکفیر پدیده ای نوظهور در تاریخ اسلام نیست. ماهیت تکفیر همانی است که در گذشته بوده است؛ اما آنچه عصر حاضر را از گذشته متمایز می کند، چهار خصوصیت است که عبارتند از: ابعاد جهانی آن، شبکه ای شدن تکفیری ها، اقدام به کشتارهای نامتعارف و وحشیانه و همچنین مشوه نمودن چهره اسلام رحمانی در اذهان مردم دنیا (نجات، ۱۳۹۴: ۲۱۸-۲۱۵).

در شرایط کنونی با به ثمر نشستن راهکارهای نظامی و عملیاتی در نابودی حاکمیت داعش، نوبت به راهبردهای فرهنگی برای نابودی تفکر داعش رسیده است. در واقع اقدامات نظامی متضاد و اقدام نظامی هماهنگی بین کشورهای منطقه، فقط بخشی از راه حل مقابله با گروه های تروریستی-تکفیری از جمله داعش است. رفع این مشکل، نیازمند اقدامی فرهنگی از سوی مسلمانان و به ویژه اهل سنت و علمای آنان است. در واقع باید گفت که واگذاری نقش به مسلمانان اهل سنت به ویژه علمای آن در مبارزه با داعش، از مهم ترین روش های مقابله با آنان است. به علاوه این موضوع که تعداد اعضای داعش، به صورت قارچ گونه از کشورهای مختلف رشد می کنند و با وجود شکست های پی در پی در سوریه و عراق و تلفات سنگین باز هم می توانند از کشورهای مختلف آسیایی، آفریقایی و حتی اروپایی جذب نیرو کنند، موضوعی غیرقابل اغماض به نظر می رسد، اعتقادات گروه هایی مانند داعش، نه تنها با اعتقادات شیعه در تعارض است، بلکه به طور قابل توجه با اعتقادات اهل تسنن نیز تناقض دارد و هم بزرگان اهل تسنن و همسران داعش، در مقابل یکدیگر اعلام موضع و حتی براءت و جهاد کرده اند. در طرف دیگر کشورهای منطقه نیز باید به این باور برسند که فقط با یک گروه تروریستی مبارزه نمی کنند، بلکه با ایدئولوژی مخربی روبرو هستند که باید جدا از عرصه نظامی، آن را در عرصه اندیشه و فکر نیز شکست داد. در حقیقت، «ایدئولوژی، بزرگ ترین خطری است که جهان در دهه آینده با آن روبروست. داعش با استفاده از مذهب وارونه ای که ارائه می دهد و نیز افزایش نفرت، توانایی جذب گروه های تروریستی و عناصر افراط گرا را از سراسر جهان دارد. به همین دلیل، نابودی آن برای پایان دادن به این خطر کافی نیست، بلکه باید با ریشه های این ایدئولوژی خطرناک مقابله کرد تا نتواند بار دیگر در منطقه رشد کند. ایجاد آگاهی و بیداری میان مردم در قبال داعش و افشای اهداف واقعی این گروه تروریستی و حامیان آن، از مهم ترین راهکارهای مقابله با داعش است؛ اقدامی که مراجع عالی دینی عراق، از جمله آیت الله سیستانی به آن پی بردند و از همه مردم، چه شیعه و چه سنی خواستند برای مقابله با این دشمن پسیج شوند (نجات، ۱۳۹۴: ۲۲۰).

در عین حال نکته مهمی که باید به آن توجه نمود، اقدامات سیاست خارجی ایران در این زمینه است که در شرایط پساداعش در کشورهای عراق و سوریه دارای اهمیت وافری می باشد. از مهم ترین اقدامات ایران در این کشورها می توان به تلاش برای مذاکره با کشورهای جنگ زده برای حضور فعال در بازسازی آنها اشاره نمود. در ابعاد سیاسی به نظر می رسد که ایجاد روابط پایدار با تمامی گروه ها و جریان های سیاسی و اجتماعی موجود در این کشورها می تواند در دستور کار قرار گیرد. این مساله در شرایطی است که دموکراسی تحمیلی در کشورهایی مانند عراق به واقع پروژه ای شکست خورده است و مشاهده می شود که با وجود دارا بودن این کشور از یک اکثریت شیعی، دولتی ائتلافی در این کشور شکل می گیرد که لزوم توجه ایران به تمامی گروه ها در صحنه سیاسی عراق را یادآور می شود (نجات، ۱۳۹۴: ۲۲۰). به علاوه در سوریه نیز شاهد اکثریتی بیش از ۶۰ درصدی از اهل سنت هستیم که لزوماً بایستی جایگاه مناسبی در آینده سیاسی داشته باشد. در این چارچوب، با وجود اتحاد راهبردی ایران با این کشور، سیاست خارجی ایران به ویژه از اواسط بحران سوریه به گونه ای در جریان است که شاهد رویکرد تهران به گذار به دموکراسی در سوریه هستیم؛ روندی که ضمن حفظ شراکت راهبردی در کشور، می تواند زمینه های دیپلماتیک و حضور فعال ایران در میان گروه های سوری را فراهم نماید. در سطوح منطقه ای نیز به نظر می رسد که مهم ترین رویکرد سیاست خارجی ایران بایستی بر نابودی کامل تروریسم متمرکز باشد. به علاوه در سطوح فرهنگی نیز تعامل بیشتر با سنی های حنفی و شافعی و سرمایه گذاری روی این جریان ها که از خشونت کمتری در قیاس با حنبلی ها دارند می تواند زمینه های ثبات در منطقه را فراهم آورد.

نتیجه گیری

یافته ها حاکی از این است سیاست خارجی جمهوری اسلامی بر پایه منابع هویتی شیعه و اصول برآمده از درون نظام فقهی آن، از جمله نفی سلطه و حمایت از مستضعفان در تحولات بیداری اسلامی نقش ایفا کرده است. سیاست خارجی ایران با توجه به این

منبع هویتی، میان خودی ها و دیگران، مرز ترسیم کرده است و با توجه به برداشت تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی نظام بر پایه این مرزبندی، منافع جمهوری اسلامی ایران را پیگیری می‌کند. بر پایه این تلقی و مرزبندی، آن دسته از جنبش‌های اسلامی انقلابی که توانایی تأمین منافع ملی ایران را در برداشت سازندگان سیاست خارجی آن دارند، از جمله جنبش‌های بیداری اسلامی به‌شمار می‌روند، مثل موارد بحرین و یمن، و آن دسته از جنبش‌های اسلامی که منافع ملی ایران را تأمین نمی‌کنند، از جمله بیداری اسلامی خارج هستند، مانند نیروهای انقلابی در سوریه و در عوض، این دولت سوریه است که با توجه به علوی بودن و تأمین منافع ملی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان نیرویی اثرگذار در بیداری اسلامی و نیز محور مقاومت به‌شمار می‌رود. در همین راستا اثرگذاری سیاست خارجی در طی تحولات بیداری اسلامی، بیشتر در مناطقی از خاورمیانه به نفوذ ایران انجامیده است که در آنجا شیعیان یا در اکثریت بوده‌اند و با قدرت را در اختیار داشته‌اند. در نهایت اینکه این عنصر هویتی شیعی در مقابله با هویت سنی - سلفی است که نقش کلیدی را در تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، بازی می‌کند و جمهوری اسلامی به این ترتیب، به صدور انقلاب ادامه می‌دهد.

منابع

قرآن کریم

- احمدوند، علی محمد. ۱۳۸۶، درباره راهبرد، دوماهنامه توسعه انسانی پلیس، شماره ۱۰.
- اخوان کاظمی، بهرام. ۱۳۸۹، امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان.
- اردبیلی، محمدعلی. ۱۳۸۱، مفهوم تروریسم مندرج در: تروریسم و دفاع مشروع از نظر اسلام و حقوق بین الملل (مجموعه مقالات و سخنرانی های ارائه شده در همایش)، تهران: انتشارات روزنامه رسمی.
- ازغندی، علیرضا و روشندل، جلیل. ۱۳۸۶، مسائل نظامی و استراتیک معاصر، تهران: سمت.
- اسدی، بیژن. ۱۳۹۰، سیاست خارجی دولت اصلاحات؛ موفقیت‌ها و شکست‌ها، تهران: انتشارات باز.
- افتخاری، اصغر، شبستانی، علی. ۱۳۹۰. راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم، آفاق/امنیت، ش ۱۲.
- عبداللهی، محسن. ۱۳۸۸. تروریسم: حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش.
- افتخاری، اصغر. ۱۳۹۵. مدارهای تروریسم و چهره دوگانه ترور در عراق، روزنامه اطلاعات، شماره ۲۳۶۵۶
- افشار نیا، جعفر. ۱۳۹۸. امکان توسل به دفاع مشروع در مبارزه با تروریسم با مطالعه ی موردی مبارزه ی ترکیه با گروه تروریستی پ.ک.ک، مجموعه مقالات اولین کنگره ی ملی ۷۱ هزار شهید ترور. تهران: شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر.
- اکبرزاده، فریدون، رحیمی، محمد. ۱۳۹۶. بحران هسته ای و تاثیر آن بر سیاست های خارجی دولت نهم و دهم، اولین کنفرانس ملی حقوق و علوم سیاسی.
- امینی، حسن، مرادی جو، علی جان. ۱۳۸۳، تاثیر حوادث یازده سپتامبر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: نشر/عتدال.
- امینیان، بهادر، ضمیری جیرسرای، شفق. ۱۳۹۵، تاثیر رژیم کنترل تکنولوژی موشکی بر امنیت ملی و بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آفاق امنیت، سال نهم، شماره سی و دوم.
- آشنا، حسام الدین، اسمعیلی، محمد صادق. ۱۳۸۸، امنیت فرهنگی؛ مفهومی فراسوی امنیت ملی و امنیت انسانی، فصلنامه راهبرد فرهنگ، شماره ۵.

آدمی، علی، کشاورز مقدم، الهام. ۱۳۹۴. جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۴(۲) (پیاپی ۱۴)، ۱-۱۹.

بازرگان، ابوالفضل، پوراحمدی میبدی، حسین. ۱۳۹۷، ابعاد سیاسی و امنیتی حمایت از سوریه در سیاست خارجی ج. ا. ایران (۲۰۱۷-۲۰۱۱)، رهیافت های سیاسی و بین المللی، شماره ۳

برزگر، کیهان. ۱۳۸۸، سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی، فصلنامه روابط خارجی، ۱(۱).

بزرگمهری، مجید، ۱۳۸۵، موضع گیری سازمان کنفرانس اسلامی در مبارزه با تروریسم بین المللی، ماهنامه زمانه، سال پنجم، شماره ۵۱.

بزرگمهری، مجید. ۱۳۹۴، نقش سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم، تهران: انتشارات دانشگاه بین المللی امام خمینی ره.

بوزان، باری. ۱۳۹۶، مردم دولت ها و هراس، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

بهمنی، جواد. ۱۳۹۵، جامعه مدنی در دوران احمدی نژاد و خاتمی، کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی، رک <https://sid.ir/paper/867397/fa>

پورسعید، فرزاد. ۱۳۸۸، تحول تروریسم در روابط بین الملل، فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۲، شماره ۴۶.

تهامی، سید مجتبی. ۱۳۹۰، امنیت ملی، داکترین، سیاست های دفاعی و امنیتی، مرکز مطالعات خلیج فارس، رک <http://www.persiangulfstudies.com/fa/pages/769>

